

УДК 330.131.5 : 502/504 : 630*2 (477.87)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАКАРПАТТЯ

Л.І. Сахарнацька

кандидат економічних наук
науковий співробітник

Закарпатський регіональний Центр соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України

Проаналізовано сучасний стан природно-ресурсного потенціалу лісів Закарпатської області, досліджено ступінь його освоєності та динаміки ведення економічної діяльності лісових господарств. Прослідковано тенденцію розвитку лісової галузі Закарпаття вказано на основні гальмівні чинники та запропоновано заходи щодо ефективного використання еколого-економічного потенціалу лісових господарств Закарпаття.

Ключові слова: еколого-економічний потенціал, лісоресурсний потенціал, виробництво основної продукції, ліквідна деревина, рубки головного користування.

Ліси України та Українських Карпат і Закарпаття зокрема за своїм призначенням і розміщенням покликані виконувати переважно екологічні функції і у зв'язку з цим обмежено експлуатуються з метою заготівлі деревини. З іншого боку, в Карпатах зосереджені значні запаси деревних ресурсів нашої держави. У Карпатському регіоні найбільше цих ресурсів припадає на Закарпатську область, де на площі 723,7 тис. га зосереджено 207 млн м³ деревних запасів ростучого лісу. Лісовий фонд державних лісгосподарських підприємств області представлений найпродуктивнішими в Карпатському регіоні деревостанами [1]. Близько 61% площі земель лісового фонду виключено з експлуатації, а 23,5% віднесено до природно-заповідної.

У природно-заповідному фонді області зосереджені всі ландшафти та рослинні формації Карпатського краю, але стратегія розширення існуючих та створення нових об'єктів природно-заповідного фонду підтримується на державному рівні. Тому питання щодо отримання максимального економічного ефекту за умов одночасного збереження та поліпшення природно-ресурсного потенціалу лісів Закарпатської області потребують подальшого вивчення.

Особливості еколого-економічного збалансованого розвитку лісоресурсної сфери досліджували вітчизняні вчені О. Дребот, Н. Зіновчук, Є. Мішенін, М. Хвесик, О. Фурдичко, М. Шершун, питаннями раціонального використання та відтворення лісових ресурсів, формування організаційно-економічних механізмів розвитку займалися І. Антоненко, В. Артюшок, В. Грицайчук, Я. Дяченко, Я. Ко-

валь, Л. Кургузенкова, Л. Малюта, В. Пила, М. Римар, І. Синякевич, В. Ткач, Ю. Туниця. Проте ефективність використання еколого-економічного потенціалу Закарпатської області залишається мало вивченою і потребує детальніших досліджень.

Тому метою статті є оцінка сучасного використання еколого-економічного потенціалу Закарпаття та обґрунтування пропозиції щодо подальшого його збалансованого розвитку.

Природні ресурси Закарпатської області є визначальним чинником сталого розвитку регіону, субстанцією формування регіональних економічних пріоритетів, джерелом забезпечення життєвих потреб місцевого населення. У структурі природних ресурсів ключову роль відіграють рекреаційні ресурси, які становлять економічну базу для розвитку рекреаційної індустрії, функціонально забезпечують відпочинок і відтворення здоров'я людей.

У гірських регіонах, до яких належать Закарпаття серед компонентів природно-ресурсного потенціалу провідне місце посідає лісоресурсний, який охоплює всі наявні природні багатства, прямо чи опосередковано пов'язані з лісовими ресурсами.

Історично склалося так, що за останні століття на території області існували різні політичні режими й держави. Господарування в лісах відбувалося за часів Австро-Угорщини, Угорщини, Чехії, Радянського Союзу. Тепер ведення лісового господарства здійснюється в незалежній Українській державі. При всіх цих змінах, незважаючи на різне ставлення до використання та відтворення лісових ресурсів, стратегія й тактика ведення лісового господарства Закарпатської області в основ-

ному відповідала вимогам невиснажливого та безперервного лісочористування. Винятком можна вважати 50-ті роки минулого століття, коли розміри освоєння лісочічного фонду та обсяги заготівлі деревини від рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства, перевищували нормативно дозволені науково обґрунтовані обсяги. Тоді з 1 га вкритих лісовою рослинністю земель вирубували 6,5 м³, а приростало 4,6 м³. Із 1960 р. обсяги заготівлі деревини неодноразово зменшувались. Впродовж 1961–1965 рр. з 1 га вже вирубувались тільки 3,5 м³, за 1989–1996 рр. — 2,1 м³, а в 2003 р. — 1,7 м³ [2]. Таке зменшення інтенсивності лісочористування пояснюється постійним виключенням з експлуатації лісів шляхом переведення їх із лісів другої групи до першої для повнішого виконання екологічних функцій. Нині лісистість Закарпатської області найбільша в Україні і сягає 56,8%. Загальна площа земель лісочосподарського призначення області в 2016 р. налічувала 723,7 тис. га, або близько 6,82% загальної площі лісів України (рис. 1).

Закарпатська область не повною мірою використовує наявний лісочосурсний потенціал, оскільки серед областей Карпатського регіону має нижчі показники обсягу виробництва продукції, послуг лісового господарства, ніж у Львівській області, на 0,87%, але вищі показники ніж, в Івано-Франківській (на 0,03%) та Чернівецькій (на 17,1%) областях.

Усі ліси області перебувають у державній власності та розподілені між постійними користувачами земельних ділянок лісового фонду. У віданні Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства налічується 18 держлісгоспів.

Перед лісівниками області стоїть завдання примножувати лісові багатства. Тенденцію

та характер відтворення лісів за 2005–2016 рр. видно з рис. 2.

Так протягом 2005–2011 рр. лісовідновлення відбувалося в основному шляхом садіння й висівання, а з 2012 р. — переважає природне поновлення.

За аналізований період обсяг виробництва продукції, виготовленої з лісоматеріалів, зріс у п'ять разів, а вартість виробленої продукції за цей період становила 441949 тис. грн, що становить 509,6%. На цьому тлі обсяг продукції лісозаготівель зменшився на 446282 тис. грн, або 55%. Обсяги заготівлі деревини збільшились на 627,2 тис. м³ або 153%, у тому числі від рубок головного користування — на 27,8 тис. м³, або 6%, від рубок пов'язаних з веденням лісового господарства, та інших рубок — на 594,4 тис. м³, або 83%.

Кількість лісових пожеж збільшилась у 8,5 раза. Лісова площа, пройдена пожежами, збільшилась у 221 раз.

За результатами проведеного порівняльного аналізу динаміки зміни площ проведених рубок головного користування та рубок догляду можна зробити висновок щодо наявності процесів стабілізації здійснення рубок головного користування: загальна площа під ними з 2010 по 2012 р. постійно зменшується, а з 2012 і до 2016 р. хоч дещо й збільшується, проте не перевищує встановлених лісничим фондом лімітів (рис. 3).

Зберігається тенденція що до поступового зменшення площ рубок, пов'язаних із веденням лісового господарства, яка в 2016 р. становила 23,6 тис. га, тоді як у 2005 р. цей показник був на рівні 27,8 тис. га.

За 2005–2016 рр. загальна площа рубок зменшилась на 4,1 тис. га, або 14%, у тому числі рубок головного користування — на 0,1 тис. га,

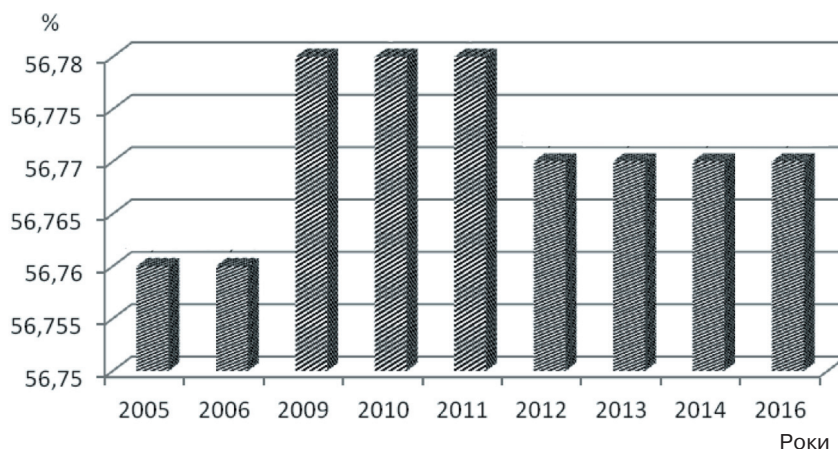

Рис. 1. Динаміка лісистості Закарпатської області у 2005–2016 рр., %

Джерело: сформовано автором на основі [3].

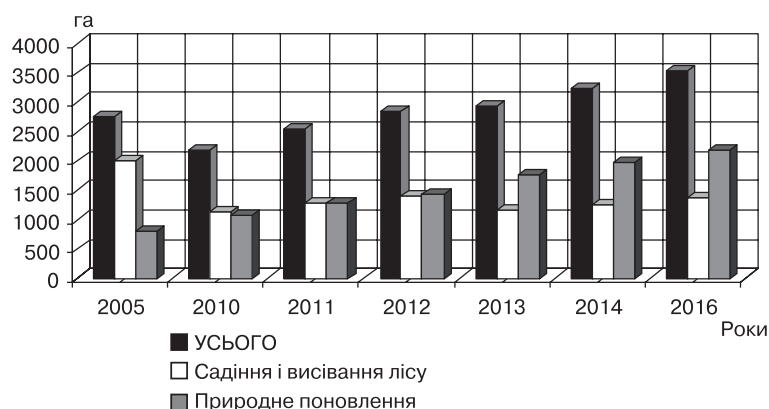

Рис. 2. Динаміка зміни площ відтворення основних видів лісів у 2005–2016 рр., га

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Рис. 3. Аналіз зміни площ рубок головного користування та рубок догляду за 2005–2016 рр., тис. га

Джерело: сформовано автором на основі [3].

або 37,5%, заходів пов'язаних з веденням лісового господарства, та інших заходів — на 4,2 тис. га, або 15%.

Державні лісгосподарські підприємства забезпечують весь цикл лісгосподарських робіт — від збирання лісового насіння до заготівлі деревини під час рубок головного користування. Ведення лісового господарства, тобто здійснення всіх запроєктованих лісгосподарських заходів, на 8–10% фінансується з рахунок державного бюджету, а решта 90–92% — власні кошти підприємств. Найголовнішим джерелом формування власних коштів є реалізація заготовленої деревини.

Пріоритетними завданнями працівників лісового господарства є лісовідновлення (щороку воно проводиться на площі 1,9 тис. га), охорона лісів від пожеж і самовільних рубок,

захист від шкідників та хвороб, раціональне використання лісових ресурсів (наш принцип: менше заготовлювати деревини, але ефективніше її використовувати).

На наступному етапі було досліджено динаміку заготівлі ліквідної деревини за категоріями технічної придатності (рис. 4.). Зростання обсягів ліквідної деревини в 2016 р. (на 41%) відбулося переважно за рахунок суттєвого збільшення обсягів дров для опалення (на 33%), заготівлі лісоматеріалів круглих (на 37%) та деревини для технологічних потреб у 2,5 раза (на 246%).

У 2016 р. структура обсягів заготівлі ліквідної деревини за категоріями технічної придатності змінилася порівняно з попередніми роками: збільшилася частка деревини для технологічних потреб на 246%, лісоматеріалів

Рис. 4. Аналіз обсягів заготівлі ліквідної деревини за категоріями технічної придатності за період 2005–2016 рр.

Джерело: сформовано за даними [3].

круглих — на 37%, дров для опалення — на 33%. Тобто в 2016 р. якісний склад заготовленої ліквідної деревини не поліпшувався, тому кожного її кубометра не було більшої віддачі; частина таких сортиментів, як дрова для опалення, суттєво збільшилась (на 246%), що пояснюється підвищенням попиту споживачів на ринку.

Не використовується цінна сировина дарів лісу виробничими потужностями підприємств переробної та харчової промисловості області. За експертними оцінками обсяги заготівлі не-деревних продуктів лісу використовуються в межах 30%. На внутрішньому ринку практично немає екологічно чистих березових, шипшинових та інших ягідних натуральних соків та напоїв, виробів із грибів, фруктових та овочевих порошків з вичавок та нестандартної сировини для кулінарних і кондитерських виробів.

ВИСНОВКИ

Дослідження ефективності використання еколого-економічного потенціалу лісового господарства Закарпаття свідчить про позитивні зусилля щодо ресурсозбереження області, зокрема це проявляється у збільшенні площ відтворення лісів, стабілізації рубок головного користування, зменшенні загальної площі рубок за 2005–2016 рр. Прослідковується невелике збільшення обсягів виробництва продукції лісівництва, що, з урахуванням вищезазначених екологічних заходів, свідчить і про позитивний економічний розвиток цієї галузі в області. Зокрема, протягом 1961–2016 рр. запас деревини зріс із 0,73 млрд м³ до 1,8 млрд м³; це надзвичайно позитивна тенденція, яка характеризує розширене відтворення українських лісів та

зростання їхніх екологічної, економічної та соціальної функцій. У найближчому майбутньому буде сформовано потенціал для значного розширення площі лісових територій за рахунок еродованих або низькопродуктивних земель, площа яких становить майже 4 млн га. До того ж більшість таких земель приурочена до тих регіонів, де показник заліснення вдвічі менший від оптимального й потребує термінового підвищення.

Оцінка ефективності лісозаготівельних робіт свідчить про незбалансованість екологічних та економічних інтересів у процесі лісоуправління, а також про низький рівень інноваційних технологій і висококваліфікованих фахівців у сфері лісочористування. Тому слід удосконалити організаційно-економічні інструменти екологізації лісового комплексу, щоб забезпечити конкурентоспроможність лісозаготівельних регіонів. Отже, основним інвестором у сфері лісоексплуатації має стати лісовий бізнес, що передбачає довгострокову оренду за принципом державно-приватного партнерства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сенько Є.І. Економіка комплексного використання і відтворення харчових ресурсів лісу / Є.І. Сенько, О.І. Фурдичко. — Львів: Місіонер, 1996. — 296 с.
2. Державне агентство лісових ресурсів України. Структура галузі. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dklg.kmu.gov.ua>.
3. Статистичний щорічник Закарпаття за 2016 рік / Головне управління статистики у Закарпатській області: за ред. Г.Д. Гриник. — Ужгород, 2017. — 511 с.